





# Slutet för ett stycke svensk glashistoria

## Röster om en tid då Orrefors glasbruk var samhällets hjärta och puls

Under 2000-talet har dåliga nyheter om Orrefors glasbruk återkommande stötts och blötts i medier. Varsel, uppsägningar och nedläggning har kommenterats av verkställande direktörer och ägare. Människor har blivit siffror i en arbetslöshetsstatistik och ett levande samhälles hantverk har ersatts av industriproduktion i andra delar av världen. Men att glaset försvinner betyder inte att människorna som en gång tog fram det försvinner. De finns kvar och för dem är inte Orrefors ett varumärke utan ett samhälle som en gång strålade av yrkesstolthet och arbetsglädje.

Jag har återvänt till min barnoms Orrefors där jag har vuxit upp under glasbrukets och bruksortens goda år, 1970-talet och 1980-talet. Det var en tid då det fanns ettan och tvåan att välja på bland tv-kanalerna och varje fredagskväll var det "Dallas" på TV där J.R. Ewing och Sue Ellen drack sig lite förberusade. Och det gjorde de i kristallglas från Orrefors.

Som dotter till en glasarbetare kniper det nu i hjärtat att se på min hemby och inse att det jag en gång tog för givet är borta. Macken och samhällets naturliga samlingsplats är borta. Järnvägsspåret har lagts ner. Banken och bion finns inte längre. Efter flera år av ekonomisk stagnation togs slutligen i år beslutet att stänga ner det lokala bruket för gott och därmed slocknade den sista vannan, den enorma glasugnen, som hållits igång av de få som arbetat kvar. På Wikipedia kan jag läsa att "Orrefors glasbruk var ett småländskt glasbruk i orten Orrefors, grundat 1898 och stängt 2013...". Glasbruken är nu historia.

Men trots att ugnarna slocknat och att inga arbetare finns kvar i produktion så finns det de som minns och var med under glasbrukets storhetsdagar. De som har en annan bild av Orrefors än den som de unga som växer upp här idag har. De är de sista som kan berätta om hur det var att resa till Bagdad under brinnande krig för att hänga upp lampor åt Saddam Hussein, och om hur amerikanerna hängav sin semester till att besöka ett litet samhälle i de småländska skogarna som egentligen inte hade mycket annat att bjuda på än en liten bensinmack, knappa tusen invånare och, givetvis, ett världsberömt glasbruk.

Man tänker på den tiden när bussarna stod här nere vid bruket. Det stod 20, 30 busar på rad, säger Ingegärd Bergkvist samtidigt som hon trugar med kaffe och hembakad blåbärspaj. Vi sitter i solen på deras uteplats och fikar framdukat. Hon och maken Liss-Olof Bergkvist har båda hela sina yrkesliv bakom sig som arbetare på Orrefors glasbruk.

När man hade bilen med sig någon gång så kunde man inte parkera någonstans. Och vid brandkåren stod de också, kommer du ihåg det Lisse, säger hon och tittar över fikabordet på maken.

Ja, hela parkeringarna var fulla, intygar Liss-Olof. Och vi hade egna

platser, men de tog turisterna också.

Ja det var helt otroligt hur det var. De räknade med att det var 600 000 turister som kom. På en sommar, 600 000. Du vet att det är inte lite folk det, säger han och plirar med ögonen. Och för ett samhälle på knappa 1000 invånare var det givetvis en ordentlig mängd av turister.

Orrefors glasbruk som grundades 1898 knöt tidigt konstnärer tätt till verksamheten. 1916 anställdes Simon Gate och ett år senare kom Edward Hald. Tillsammans formgav de ett tunt graverat glas som väckte omvärldens beundran och vid Parisutställningen 1925 fick Orreforsglaset sitt internationella genombrott. Som enda glasbruk erhöll Orrefors en Grand Prix-medalj, liksom konstnärerna Simon Gate och Edward Hald. Då började man runt om i världen tala om the Swedish grace som en benämning på den mogna svenska 20-talsklassicismen.

Årtionde efter årtionde därefter har Orreforsglas varit mycket eftertraktat internationellt, inte minst i USA, och Orrefors glasbruk har präglats av flera namnkunniga formgivare som exempelvis Olle Alberius, Ingeborg Lundin, Erika Lagerbielke, Martti Rytönen och senast 2010, Karl Lagerfeldt. Idag, 115 år sedan starten, så har den sista konstnären presenterat sina idéer till glasarbetarna på bruket. Det blir inga fler vilda diskussioner mellan idé och konstruktion. Flera anledningar till nedläggningen har diskuterats de senaste åren i både medier och bland varslade arbetare och har innefattat allt från rådande världsekonomi, bristande intresse från ägaren New Wave Group till att dagens moderna människor hellre lägger extrapengarna på teknikprylar än på kristallglas.

Vad är orsaken må vara så kvarstår faktumet att hyttgolvet där samhällets barn traditionsenligt gått luciatåg klockan 06:00 varje år bland glasdam och robotar nu ekar tomt. På balkongen inne i hyttan där turister trängdes i massor under livliga glasblåsartävlingar var det nu länge sedan någon stod och tittade ned mot hyttgolvet. Produktionen flyttar utomlands. Varumärket Orrefors består men produceras i Tyskland, Turkiet, Tjeckien, Slovenien och Slovakien. Hantverket och den nedärvda kunskapen blir kvar outnyttjad bland uppsagda arbetare i samhället Orrefors



Bruksplanen vid Orrefors glasbruk en sensommardag 2013. Det är tomt på både

arbetare och turister. Till höger i bild skimtar Kristallshoppen som vid tiden för arbetet fortfarande var öppet för turister.



**F**ör Liss-Olof så kom glaset med blodet. 1914 kom hans farfar och hans farfars bror till Orrefors och de var de två första som jobbade nära med konstnärerna. Liss-Olof själv började arbeta på glasbruket som fjortonåring. Först kom han till hyttan där man blåser glas och där kom han ihop sig med sina arbetsledare så pass så att han stegade ut därifrån redan efter en knapp vecka med löftet att han aldrig skulle sätta sin fot på bruket igen. På den tiden behövdes det arbetskraft och en fjortonåring kunde vräka ur sig att han vägrade arbeta med "de där gubbjävlar" igen. Eller åtminstone kunde Liss-Olof det och fick då istället börja i sliperiet och därifrån gick han till det som hette exposeriet där de arbetade i nära samarbete med konstnärerna.

I exposeriet, liksom i hyttans expoverkstad, arbetade mästarnas mästare, de allra skickligaste glasarbetarna. Dit kunde formgivarna komma med en idé och lerklump och få sin vision förverkligad. Oftast. Det gällde för både sliparna, glasblåsarna och konstnärerna att komma till en konsensus om vad som var fysiskt möjligt att skapa. Förutom de där misslyckade första dagarna i hyttan som tonåring så råder det ingen tvekan om att Liss-Olof trivdes på sin arbetsplats.

– Jag har aldrig gått till jobbet utan att tycka om det, säger han och Ingegärd håller jakande med. Jag trivdes där. Och vi var ett bra gäng. Bra arbetskamrater och allting, säger Liss-Olof och skakar sedan sakta på huvudet.

– Ja, nu tycker man ju att det är rent gallet allting. Det är nästan så att tårarna kommer i ögonen.



Liss-Olof och Ingegärd Bergkvist lämnade glasbruket under olika omständigheter. Liss-Olof hann gå i pension medan Ingegärd blev uppsagd.

**”ja det ska jag säga, att det är större skepp än Orrefors som gått i sank”.  
– Men inte Orrefors, sa vi då.  
Inte Orrefors. Det var ju störst av bruken.**

**N**är jag svänger in från landsväg 31 in till det lilla bruks-samhället Orrefors idag är det svårt att ta in att bara för ett par decennier sedan bubblande detta lilla brukssamhälle av arbete och turism. Glasbruket som tronat som samhällets hjärta och puls sedan 1898 står idag mest obekvämt som ett tomt skal av sitt forna jag och påminner retsamt om glansdagar som flytt. Det är onekligen mycket tystare nu i samhället när bruset från bruket har upphört. Inget klinkande hörs från arbetare som knackar av pipan i hyttan. Besöksparkeringen till hyttan och Kristallshoppen som är efter år varit överfylld av besökande bilar och bussar från hela världen står nu tom och numera blir inga turister stående i trevägskorsningen framför glasbruket med Glasriket-kartan över instrumentbrådan. Det finns överhuvudtaget inga bilar i korsningen alls en fredagseftermiddag på sensommaren 2013.



Tv: Två klassiker i många svenskers hem, "Hallon" och "Intermezzo". Th: Sven Aronsson minns de goda åren i samhället.

**M**ona och Sven Aronsson kom till Orrefors 1966 från Målerås, det lilla grannsamhället. Då skrek man efter arbetskraft och båda två började omgående arbeta på glasbruket. För Mona är glaset som livet självt, menar hon. Både hennes far och svärfar var slipare, liksom maken Sven.

– Det var lite skillnad på samhället när vi kom hit 1966 på hösten, säger Sven och Mona nickar till medhåll där de sitter bredvid varandra i den lilla soffan.

– Då var Johan Beijer chef. Han var så involverad i samhället att han blev glad när vi målade om våra fönster i vitt. Då hade han gått och retat sig på att den förra ägaren hade gröna fönster.

Mona och Sven bekräftar mina positiva tankar om de årtionden som jag växte upp i samhället.

– Det var ju väldigt uppåt under 1980-talet. Samhället överlag var ju helt annorlunda då, säger Mona. Brukets storhet påverkade ju hela samhället. Vi hade kiosk och små butiker och bio och macken.

– Och så gott som alla barn på Orrefors skolan hade en förälder som arbetade på bruket.

– Tänk vilken service det var då, utbrister hon. Det var levande i samhället då och folk stannade på platser som macken och pratade med varandra. Det finns inget sånt längre. Sven, som arbetade tillsammans med Liss-Olof i exposeriet i många år, skrattar gott åt den tiden det rullade på i rask takt för glasbruket.

– Då var det fantastiskt. Vi slipade och gjorde armaturer, och vi gjorde

lampor till bland annat Kennedy Center och en stor glob som hänger över General Motors bilar i Amerika.

– Den står där och snurrar runt vet jag, för jag har varit och tittat på det där.

Sven ruskar på huvudet åt minnena som om det var igår.

– Det var sån rush på allting på den tiden så att bitarna fullkomligt slets ur händerna på en. När jag jobbade här och man gick till jobbet på morgonen så sprang det folk överallt på bruksplanen och de for in på sina cyklar och bilar och det var ett myller av arbetare.

– Nu när man går ner är det helt tomt. Det gör nästan ont att se det. Det blir så ödsligt där nere. Nej, det skulle inte blivit så här.

– Sen tycker man att det gått så fort allt det här, flickar Mona in. Man kan inte fatta att det bara kan ta slut. Det är så svårt att ta in allt som hänt. Hela 1970 och 1980-talen var ju väldigt bra.

Men Mona minns att redan på tidigt 1990-tal började det knotas i leden.

– Jag jobbade i Kristallshoppen med en äldre dam när det skedde omplaceringar från industrin in till oss. Det reagerade den här damen på som varit med längre än mig i företaget och när de här flickorna från industrin började arbeta inne hos oss så sa hon, "ja det ska jag säga, att det är större skepp än Orrefors som gått i sank".

– "Men inte Orrefors", sa vi då. Inte Orrefors. Det var ju störst av bruken. Mona som arbetade större delen av



Ett konstverk av formgivaren Martti Rytönen blickar ut över dammen vid glasbruket. En fiskargubbe i kristall som kanske hoppas på bättre tider.



En promenad genom Orrefors bjuder på glaskonst när man minst anar det.



Kristall till röda priser.

**När jag jobbade här och man gick till jobbet på morgonen så sprang det folk överallt på bruksplanen och de for in på sina cyklar och bilar och det var ett myller av arbetare.  
Nu när man går ner är det helt tomt.  
Det gör nästan ont att se det. Det blir så ödsligt där nere.  
Nej, det skulle inte blivit så här.**



sitt yrkesliv i Kristallshoppen minns ändå med glädje vilken yra det var under turistsåsongerna.

– Det var verkligen jätteroligt! Jag trivdes så bra. Det var en jätterolig arbetsplats med mycket turister. Det kom ju jättemånga bussar med amerikanare och man hörde när de kom in. ” Ah Orrefors”, sa de sådär precis som att ”hit har vi längtat”. ”Nu är jag här!”. Så upplevde man det faktiskt. Det var jättehärligt.

– Ja, jag minns när vi tittade ut från sliperiet hur hela stora parkeringen var överfull av bilar och bussar och de parkerade hela vägen ner mot bostadsområdena. Bilar överallt, säger Sven.

– Och så fick vi den stora beställningen till Bagdad 1982, och det var ju helt fantastiskt.

**N**är man pratar om Orrefors glasbruks goda tider så går det inte att låta bli att nämna storordern från självaste Saddam Hussein. Det var tidigt 1980-tal och mitt i Liss-Olof semester var det dags att börja slipa 360 kristallprismor, som glasarbetarna i hyttan tagit fram, till fyra ljuskronor och ett par mindre lampor som allt tillsammans vägde flera ton. Det var en stororder från Irak och Orreforsprismorna skulle pryda det luxuösa hotellet Al-Rasheed i Bagdad där endast det allra finaste var gott nog. På den tiden var det Saddam Hussein västvärlden stötade i kriget mot Iran. Innan Liss-Olof begav sig av på sin semester till Öland det året så ville kamreren ha klart för sig vart han skulle vara.

– ”Vart ska du”, sa han. ”Jo, jag ska till Öland”, svarade jag, berättar Liss-Olof.

– Och jag undrade vad han hade med det att göra.

Det visade sig att kamreren ville veta var han hade sina arbetare. Utfäll att. Och minsann gick det sedan bara ett par dagar innan det ringdes till Liss-Olof från bruket med beskedet att komma hem omgående. Det var stora pengar på gång och både han och kollegan Sven behövdes omedelbart.

För att kunna färdigställa den enorma ordern så arbetade Sven och Liss-Olof, tillsammans med andra glasarbetare från bruket, kontinuerligt tvåskift i tre månader, tolv timmar per pass. Sex dagar i veckan. Glasarbetarna tog fram prismorna och sliparna slipade. De blev klara i tid och i mars 1982 flög de ned till Bagdad för att leverera och montera de enorma kristallkronorna. Mitt under pågående krig mellan Iran och Irak befann



Formgivaren Simon Gate är en av flera formgivare vars namn pryder gatorna i Orrefors.

sig Orreforsarbetarna tre veckor i Bagdad.

– Det första de sa var att när laromet går, ja flyglarmet då, då måste vi ner i källaren, säger Liss-Olof. – Och det gick ju titt som tätt och vi var nere i källaren. Men andra byggjobbare som varit där lägre än oss gick aldrig ner i källaren. De struntade blankt i flyglarmet. ”Äsch”, sa de, ”de kommer inte hit. De skjuter ner dem innan”, sa de och syftade på hur Iraks militär stoppade de iranska anfällen.

– Ja, det stämde ju inte riktigt på något sätt. Där forslade ni dit fint glas på beställning och precis utanför sköt de på varandra, säger Ingegärd som inte ser tillbaka med samma entusiasm som Liss-Olof på minnena från den tiden hennes man spenderade tre

veckor i ett Irak i krig.

Det är lätt och roligt att prata om de goda tiderna vid glasbruket, men oundvikligen leder samtalen in på den bistra sanningen och konsekvenserna av de styrandes prat om ekonomi. För obönhörligen är det slut för Orrefors glasbruk som en del av samhället Orrefors och än så länge ligger sårerna öppna. Ingegärd minns så väl chocken hon fick för ett och ett halvt år sedan. Plötsligt en dag när hon och en kollega stod och synade glas fick hon reda på att hon skulle gå hem. För gott.

– Jag fattade ingenting. ”Ska vi inte göra färdigt”, sa jag och en till. Men nå, ”ni kan gå”, sa de bara. Så vi tog våra jackor och gick ut.

Ingegärd, liksom i stort sett alla arbetare på bruket, har varit vana vid varsel och uppsägningar under större delen av 2000-talet men de kunde aldrig riktigt veta vem som skulle få gå eller när det skulle ske. Uppsägningarna skedde i omgångar och Ingegärd hade tidigare sett flera av sina arbetskamrater lämna sin arbetsplats.

– Ja, det var så dåligt, vet du. Man var ju chockad. Tack och adjö. Eller inte ens tack. Bara adjö. Det är nog det värsta jag varit med om. Att man bara fick gå. Bara skriva på ett papper, ta på sig kläderna och gå hem. Vi städade ur skåpen och gick.

– Till arbetsförmedlingen sa jag att jag inte har bett om det här när de frågade mig vad jag kan tänka mig att göra nu. Jag har ju varit inom glasindustrin hela mitt liv. Jag har ju ingen skola ingenting, vi hade ju jobb direkt när vi var unga. Men det förstod de inte riktigt. Ja, det är så tråkigt.

**P**å min väg nerför gatan till glasblåsaren Stefan Brandstedt korsar jag Simon Gates väg. Simon Gate som kom 1916 till Orrefors glasbruk och som tillsammans med Liss-Olofs förfäder mästtarbröderna Knut och Gustav Bergqvist, bidrog till företagets första storhetstid och till det svenska Glasrikets världsberömmelse. Jag stannar upp och tittar en stund på gatuskylten som aldrig tidigare betytt något särskilt men som jag nu ser i ett annat ljus. Gatunamnet blir till historia. Till höger om mig ligger brandstationen där turisterna helt sonika parkerade sina fordon förr om åren då det var fullt av turister ända ner till denna del av samhället, en bra bit från glasbruket. Jag noterar även på min väg nedåt att man har bytt ut plattaket på det gamla oanvända tegelhuset där alla vi ungar brukade åka kana på taket och fastna med byxorna i skruvar på vägen ned. De tegelpannor som ligger där nu lockar ingen att kana nerför.

**S**tefan Brandstedt hade inte hela framtiden klar för sig när han slutade grundskolan men en sak var han säker på: han skulle absolut inte arbeta på bruket som hans far och farfar eller som hans syskon, farbröder och morbröder. Och det gjorde han inte heller. Åtminstone inte förrän han hunnit arbeta ett par år i en livsmedelsbutik.

– När jag väl kom till hyttan och började arbeta där så kände jag ju att där hörde jag ju hemma, säger Stefan och ler ändå ganska nöjt där över köksbordet.

– Man ska vara stolt över hantver-

#### GLASINDUSTRIN

- 1980 sysselsatte den manuella glasindustrin i Sverige ca 2000 personer
- 2013 är den siffran 200



Stefan Brandstedts personliga favorit, en klassisk pjäs av formgivaren Olle Alberius. – Jag vet hur mycket arbete det ligger bakom att få något att se så enkelt ut.

## De var så väldigt yrkesstolta här i Orrefors. Det är väl alla glasblåsare på något vis men här var man stolta för att man jobbade på Orrefors.

ket, fortsätter han. Glaset lever ju sin egen värld och det var alltid en utmaning varje dag. Glaset är ju fantastiskt, det är mjukt och formbart och man kan göra vad som helst med det. Och så är det hårt, stenhårt och det kan vara poröst.

Sedan 1977 har Stefan hunnit med att vara glasblåsare, arbetsledare och produktionschef inom företaget. Nu är han delaktig i att nedmontera och färdigställa att produktionen så smidigt som möjligt flyttar utomlands. Stefan har genom åren varit med och sett

vart det barkade för de andra nedlagda glasbruket inom Orreforskoncernen, som Sandvik och Åfors, och han stod på plats den dagen de stängde av ugnen för gott i Åfors glasbruk. Då blev det plötsligt väldigt tyst omkring dem. Då bröts den plötsliga, gripande tystnaden inte av annat än någon förlupen snyftning i bakgrunden från de som närvarade vid Åfors sista andetag.

Kunde han tänka sig att Orrefors glasbruk skulle gå samma väg?

– Nja, vi har nog haft svårt att tro att Orrefors skulle försvinna i och med att glasugnen som stått i Orrefors de senaste 20 åren är en vanna på 15 ton gasen, en enorm produktion och kapacitet.

Det tystnar lite vid bordet som om vi båda tar in att det fantastiska glas och den enorma produktion han pratar om faktiskt aldrig mer kommer att ske eller existera här på Orrefors glasbruk.

Så tar Stefan ordet igen. – De var så väldigt yrkesstolta här i Orrefors. Det är väl alla glasblåsare på något vis men här var man stolta för att man jobbade på Orrefors. Och det var inte bara glasblåsarna i hyttan utan sliparna var lika dana. Och gravörerna.

– Jag tyckte alltid att det var roligt att gå till jobbet, man hade ju kommit rätt på något vis. Jag kan se tillbaka på något bra, trots ett tragiskt slut.

**D**enna sensommandag 2013 är det inget myller på glasbruksområdet. På besöksparkeringen till Kristallshoppen står i totalt nio bilar, vilka av majoriteten troligtvis tillhör dem som nu arbetar med att plocka ner utrustningen inifrån hyttan, utrustning som ska skeppas vidare till olika delar av världen där produktionen är billigare. Ett helt ensamt par som ser ut att vara turister promenerar utanför shopen och ser i det närmaste lite vilnsna ut. Kanske förväntade de sig mer av det världsberömda glasbruket.

Det är två månader efter det definitiva beslutet togs att upphöra produktionen i Orrefors och ingestans ser man invånare röra sig mot bestämda mål eller stå i grupp och samtala. Hade jag sett några kan jag tänka mig det givna samtalsämnet.

– Vet du vad vi brukar säga till varandra när vi pratar om det här, säger Mona och tittar på maken Sven.

– Jo, att vad skönt att vi fick vara med under den här härliga tiden i Orrefors. Vi fick vara med under 1980-talet när det var ett sånt uppsving och det tycker man är jätteroligt. Man har ju jättemycket fina minnen. Gud vad skönt att vi jobbade här under den tiden.

TEXT OCH FOTO: JESSICA CHRISTOFFERSEN  
jessicachristoffersen@gmail.com



En gång i tiden gick ett järnvägsspår fram till glasbruket

#### FAKTA: NEW WAVE GROUP

2005 gick New Wave Group in som ägare till koncernen Orrefors Kosta Boda AB efter danska Royal Scandinavia A/S. Koncernen säljer produkter under ett fyrtiotal varumärken i ett tjugotal länder inom branscherna profil- och fritidskläder, skor, accessoarer och presentartiklar. 2009 sade huvudägaren i en lokaltidning att inget av glasbruket nedläggning.